

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Translating China : Henri Borel (1869-1933)

Heijns, A.J.

Citation

Heijns, A. J. (2016, June 28). *Translating China : Henri Borel (1869-1933)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/40701>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/40701>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/40701> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Heijns, A.J.

Title: Translating China : Henri Borel (1869-1933)

Issue Date: 2016-06-28

Summary in Dutch

Hoe Henri Borel (1869-1933) China vertaalde

Dit proefschrift is een studie naar de vertaling van Chinese literatuur en teksten over China door Henri Jean François Borel. Borel, ook bekend als prozaschrijver en journalist, studeerde Hokkien Chinees aan de Universiteit Leiden van 1888 tot 1892, en in Xiamen van 1892 tot 1894. Hij volgde deze opleiding ter voorbereiding op zijn aanstelling als 'Tolk voor de Chineesche Taal' in het toenmalig Nederlands Indië, nu Indonesië. Zijn werken, die hij publiceerde over een periode van veertig jaar (1893-1933), boden een algemeen lezerspubliek een goede toegang tot China, en waren van invloed op het beeld van China in de late negentiende en vroege twintigste eeuw in Nederland.¹ De gevestigde sinologische gemeenschap keurde zijn werk echter weinig achting waardig.²

De centrale vraag in dit proefschrift is nu: hoe vertaalde Borel China? De term 'vertalen' wordt hier gebruikt als in 'cultureel vertalen', oftewel vertalen tussen culturen. In deze zin is 'vertalen' niet beperkt tot de omzetting van de ene taal in de andere, maar breder in de toepassing van taal als het middel om een vreemde cultuur te verwoorden. In dat proces wordt de vreemde cultuur, zoals Michaela Wolf schrijft: 'niet rechtstreeks verwoord, maar slechts indirect gefiltreerd en gevormd via het bewustzijn van de etnograaf of vertaler.'³ In die zin toetst deze studie Borels literaire vertalingen van filosofie en proza op de wijze waarop ze China vertalen, alsook zijn eigen artikelen, essays en reisverslagen over China, die niet per se gebaseerd zijn op bestaande Chinese bronteksten.

Borel is een zeer zichtbare vertaler en dit heeft invloed op de perceptie van de lezer. Deze zichtbaarheid is het gevolg van zijn vertaalstrategie: hij blijft doorgaans dicht bij de brontekst en behoudt Chinese concepten in transcriptie wanneer hij die onvertaalbaar vindt. Daarnaast doet hij paratekstuele ingrepen, in de vorm van introducties, voetnoten en opmerkingen. Op die manier voorziet hij de lezer van veel uitleg en informatie, wat zijn werk subjectief en vaak exotiserend maakt. Naast zijn vertaalstrategie is het feit dat hij zichzelf als een dichter ziet ook van invloed op zijn interpretatie en vertaling van China. Zijn dichterschap en zijn zelfbeeld als geheel, is in belangrijke mate oorspronkelijk geworteld in de Europese Romantiek, maar wordt later mede gevormd door Chinese en Boeddhistische culturele tradities, waarin hij bevestiging vond van zijn overtuiging dat hij als dichter op unieke wijze in staat was China te begrijpen, omdat alleen de dichter de verborgen betekenissen van een tekst en cultuur kan aanvoelen. Door dit zelfbeeld van dichterschap en daarmee superieur begrip van China, identificeert Borel zich met de Chinezen en dat

¹ Pos 2008, p. 179.

² Idema 2003, p. 231.

³ Wolf 2002, p. 181.

veroorzaakt vaak spanningen in zijn werk als tolk in Nederlands Indië. Aan de ene kant kiest hij vaak de kant van de Chinezen, aan de andere kant heeft hij het gevoel dat hij niet thuishoort in Azië, en dat versterkt zijn bewustzijn van de splitsing tussen Oost en West.

Het proefschrift is chronologisch en thematisch in drie delen verdeeld. Deel I, 'Ontdekking van China (1888-1894)' gaat in op de studieperiode van Borel in Leiden en Xiamen. Hoofdstuk 1, 'Beeldvorming', bespreekt Borels het beeld van China, dat hij heeft gevormd door boeken over China en door zijn opleiding in Leiden. Pas in het derde jaar van zijn studie in Leiden raakt Borel geboeid door het Chinese schrift. Hoofdstuk 2, 'De Romantiek' gaat in op hoe Borels romantische inslag zijn kijk op China beïnvloedt. Dit komt vooral tot uiting in zijn essays in het boek *Wijsheid en Schoonheid uit China*, waarin Borel zijn ervaring beschrijft van zijn tijd in Zuid-China, en Chinese en Nederlandse culturen vergelijkt. Hier bestudeer ik de methodes waarmee interculturele interactie totstand komt.

Deel II, 'Op zoek naar "het echte China" (1894-1916)', behandelt de periode waarin Borel als tolk in Nederlands Indië werkzaam is en hij zich bewust wordt van de identiteit van de Chinezen daar versus die in China. Hoofdstuk 3, 'Oriëntalisme' toont hoe zijn werken een oriëntalistische inslag krijgen. Borel probeert Chinese cultuur uit te leggen vanuit 'Chinese perspectieven' en een beter begrip van de identiteit van de Chinezen te krijgen. Dit toont hij met name in het essay 'Maar een Chinees...' dat is gebaseerd op een rechtszaak in Nederlands Indië. Tevens uit het zich in zijn literaire vertalingen van Chinese filosofische werken en een combinatie van de twee (praktische ervaring en literaire vertaling) in bijvoorbeeld 'De Chineesche hel'. Hoofdstuk 4, 'Verscheurd tussen Oost en West', gaat in op Borels interne tweestrijd over waar hij toe behoort. Die tweestrijd uit zich in vertwijfeling tussen het zich thuisvoelen in het Oosten, en tegelijk een schuldgevoel tegenover de inheemse bevolking. Ondertussen blijft hij zoeken naar het 'echte China' en gaat Mandarijn studeren. Uiteindelijk mag hij daarvoor in 1909 voor vier maanden naar Beijing. Zoals hoofdstuk 5, 'Een poëtische blik', laat zien is er vanaf zijn studiereis in 1909 een duidelijke ontwikkeling in Borel. Hij voelt zich, door zijn ervaring en kennis opgedaan in Beijing, een China-expert. Dit toont hij in *Het Daghet in den Oosten*, maar ook zijn latere werken hebben vaak een pedante toon. Zijn zelfingenomen houding heeft verregaande gevolgen. In Nederlands Indië leidt ze tot onenigheid met zijn baas, die zijn expertise niet erkent, met als gevolg het einde van zijn carrière daar. In Nederland hebben Borels gepubliceerde kritieken over de Nederlandse sinologie en ideeën over de noodzaak van haar modernisering een negatieve invloed op zijn kansen om aan de Universiteit Leiden te werken. Zijn ideeën droegen echter wel bij tot veranderingen in het curriculum en de functiebeschrijving van hoogleraar Chinese taal en letterkunde aan de Universiteit, in die zin dat ook het Mandarijn werd opgenomen in het programma, en dat er aandacht kwam voor het contemporaine China naast de geschiedenis en literatuur van het oude China. Hier kijk ik naar hoe Borel zich in culturele vertaling het vreemde eigen maakt, terwijl hij tegelijkertijd ook het vreemde

ervan behoudt.

Na Borels terugkeer in Nederland volgt een periode van terugblikken, zoals deel III, 'Herevaluatie van China', aangeeft. Hij wordt redacteur bij *Het Vaderland* in 1916 en verwerft bekendheid met zijn scherpe en heldere kritieken over kunst en drama. Hoofdstuk 6, 'Chinese Geest', bespreekt *De Geest van China*, waarin Borel een 'Chinese denkwijze' benadrukt in de beleving van China, en zijn reisverslag *Het schoone eiland, een tweede boek van wijsheid en schoonheid uit China*, waarin hij China idealiseert. Hoofdstuk 7, 'De Chinese literatuur verchinezen', toont hoe Borel zich inleeft in de Chinese auteur in zijn literaire vertalingen, zoals onder meer de Daoïstische verhalen in *Van Leven en Dood*, die hij publiceert, terwijl hij tegelijkertijd anderen bekritiseert die China bestuderen met Westerse wetenschappelijke methodes. In zijn schrijven presenteert hij zich als een China-expert. Zijn obsessie met die 'Chinese denkwijze' leidt uiteindelijk juist tot fouten, in zijn vertalingen en zijn bredere omgang met de teksten. In culturele vertaling is duidelijk te zien hoe Borel de Chinese cultuur vereigent en het als het ware herschrijft in de Nederlandse cultuur.

Deze studie toont aan dat Borels werk belangrijk is geweest voor Nederlandse beelden van China in de laat-19e en vroeg-20e eeuw, soms ook met enige internationale uitstraling. Zijn werken boden een nieuwe visie op China, maar waren erg subjectief en tegelijk nauw verbonden met de tijdgeest. Zijn romantische, poëtische en niet-wetenschappelijke aanpak was van invloed op beelden van China bij een algemeen publiek, maar de status van zijn werk was van voorbijgaande aard, want in de loop van de jaren 1920 bieden andere auteurs – sinologen en anderen – de lezers een objectiever beeld van China. Zo hebben Borels 'persoonlijkheid' en het 'persoonlijke' van zijn werken geresulteerd in hun vergankelijkheid. Dat doet niet af aan de invloed die hij had in zijn tijd: hij was ongetwijfeld inspirerend en indrukwekkend voor zijn lezers van toen. Bovendien is het verhaal van zijn leven en zijn werk illustratief voor generieke kwesties die spelen bij de bestudering van 'vreemde' culturen, waarvan het belang onverminderd is terwijl de context verandert, en daarmee het wetenschappelijk en algemeen-cultureel discours.